

Larysa Slyvka, Doktor Habilitowany Nauk Pedagogicznych,
Profesor Nadzwyczajny, Profesor Katedry Edukacji
Podstawowej i Innowacji Edukacyjnych,
Przykarpacki Uniwersytet Narodowy im. Wasyła Stefanyka
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1865-6326>

Kateryna Dyrda, Kandydat na Studia Wyższe
Drugiego stopnia (magisterskie) w Specjalności 013 Edukacja podstawowa,
Przykarpacki Uniwersytet Narodowy im. Wasyła Stefanyka
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-4676-1727>

KSZTAŁTOWANIE UMIEJĘTNOŚCI POZYTYWNEJ INTERAKCJI U UCZNIÓW JAKO PROBLEM NAUKOWY I PEDAGOGICZNY

Aktualność problemu, o którym mowa w tytule artykułu, wynika przede wszystkim z braku bezkonfliktowego, tolerancyjnego i życzliwego funkcjonowania w mikrootoczeniu i makrootoczeniu społecznych. Jest opisana koncepcja autorów w odniesieniu do pojęcia „pozytywna interakcja”. Przedstawiono adnotowany przegląd prac teoretycznych (artykułów, rozpraw, komunikatów na stronach edukacyjnych itp.) badacze na temat problemu kształtowania umiejętności pozytywnej interakcji u uczniów, mianowicie: „Nauka wspólnego życia: przewodnik nauczyciela po rozwijaniu umiejętności społecznych na kursie „Podstawy zdrowia” (szkoła podstawowa)” (T. Woroncowa, V. Ponomarenko); „Kształcenie pozytywnej interakcji specjalisty w dziedzinie „ludzie-ludzie” poprzez szkolenia” (I. Matijkiw); „Jak skutecznie komunikować się i współdziałać?” (K. Metelska i J. Meladze); „Psychologiczne metody pozytywnej komunikacji dla dzieci – skuteczne strategie w środowisku dziecięcym”.

Wśród umiejętności pozytywnej interakcji (umiejętności społeczno-zdrowotne) wyróżnia się następujące grupy: umiejętności skutecznej komunikacji; umiejętności empatii; umiejętności rozwiązywania konfliktów; umiejętności zachowania się w warunkach presji, zagrożenia, dyskryminacji; umiejętności zespołowego działania i współdziałania. Opisano szereg form, metod, technik i środków służących rozwijaniu u uczniów umiejętności pozytywnej interakcji.

Słowa kluczowe: osiągnięcia naukowe, pozytywna interakcja, społeczne aspekty zdrowia, uczniowie szkół, kształcenie umiejętności.

Lit. 18.

Лариса Сливка, доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри початкової освіти та освітніх інновацій
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1865-6326>

Катерина Дирда, здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-4676-1727>

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ НАВИЧОК ПОЗИТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЯК НАУКОВА І ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Мета дослідження полягає у представленні стану наукової і навчально-методичної розробленості проблеми формування в учнів початкової школи навичок позитивної взаємодії. Зазначено, що актуальність проблеми, задекларованої у назві статті, зумовлюється насамперед браком безконфліктного, толерантного і доброзичливого функціонування у соціальних мікросередовищі і макросередовищі. Уточнено значення понять “взаємодія” у контексті людей і “позитивний”. Представлено авторську характеристику поняття “позитивна взаємодія”. Репрезентовано анотований огляд теоретичного доробку (статей, тез, інформаційних повідомлень на освітніх сайтах тощо) дослідників з проблеми формування в учнів навичок позитивної взаємодії, а саме: “Вчимося жити разом : посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі “Основи здоров’я” (початкова школа)” (Т. Воронцова, В. Пономаренко); “Формування позитивної взаємодії фахівця у сфері “людина-людина” засобами тренінгу” (І. Матійків); “Як спілкуватися і взаємодіяти ефективно?” (К. Метельська і Ю. Меладзе); “Психологічні методи позитивної комунікації для дітей – ефективні стратегії у дитячому середовищі”.

З’ясовано, що навички позитивної взаємодії є компонентом групи навичок, які інтегровано у феномені “соціальний складник здоров’я”, який, своєю чергою, визначають як узгоджену взаємодію людини із соціальним середовищем, розв’язання особистістю різноманітних життєвих ситуацій у соціальному середовищі. Серед навичок позитивної взаємодії (навичок соціального здоров’я) виокремлюють такі групи: навички ефективного спілкування; навички

співпереживання; навички розв'язування конфліктів; навички поведінки в умовах тиску, погроз, дискримінації; навички спільної діяльності і співробітництва. Деталізовано змістову сутність кожної з анонсованих груп навичок. Схарактеризовано низку форм, методів, прийомів і засобів формування в учнів навичок позитивної взаємодії.

Ключові слова: науковий доробок; позитивна взаємодія; соціальні аспекти здоров'я; учні шкіл; формування навичок.

Окрешення **проблеми.** Aktualność tematu artykułu wynika z potrzeby systematycznej i efektywnej realizacji pracy pedagogicznej ukierunkowanej na kształtowanie u dzieci i młodzieży umiejętności pozytywnej oddziaływania. O pilnej potrzebie takiego współdziałania świadczy w szczególności fakt, że współczesnym człowiekowi i ludzkości bardzo brakuje takiego wzajemnego funkcjonowania w mikrootoczeniu (rodzina, szkoła, grupa rówieśnicza itd.) i makrootoczeniu (społeczeństwo), które można by nazwać bezkonfliktowym, tolerancyjnym i życzliwym.

W takich okolicznościach wzrasta rola wymiaru edukacyjnego omawianego problemu.

Analiza podstawowych badań i publikacji. W toku badań naukowych przeprowadzono analizę literatury naukowej (pedagogicznej i psychologicznej), która pozwoliła na wyciągnięcie wniosków, że problematyką związaną z tematem naszego artykułu zajmowali się następujący ukraińscy i polscy badacze: S. Bojkowycz, T. Berekowska, S. Frydrychowicz, M. Grzesiak, W. Gryszko-Dunajewska, M. Krasuska-Betiuk, K. Martowska, I. Matijkiw, L. Slywka, K. Warywoda, M. Weryszko itp. Niektóre aspekty kształtowania społecznych aspektów zdrowia uczniów zostały omówione w rozprawach J. Melnyka, G. Silinej i V. Shkurkinej. Między innymi znaleźliśmy szereg oryginalnych opracowań metodyków i nauczycieli-praktyków w kontekście tematu naszych badań.

Celem artykułu jest podkreślenie stanu rozwoju naukowego i dydaktyczno-metodologicznego problematyki kształtowania umiejętności pozytywnej interakcji u uczniów szkół podstawowych.

Prezentacja głównego materiału. W toku badań naukowych odkryliśmy, że w słownikach i encyklopediach pojęcie “interakcja” interpretowane jest jako “wzajemny związek między obiektami w działaniu, a także skoordynowane działanie między kimś, czymś” [1]. Z kolei “interakcja” w kontekście ludzi definiowana jest jako “komunikacja, wymiana emocji i myśli” i dodaje się, że interakcja realizuje się w różnych sferach życia (takich jak: społeczne, interpersonalne, zawodowe i kulturowe), że interakcja jest bardzo ważna dla budowania relacji, rozwijania umiejętności komunikacyjnych i rozwiązywania wielu problemów [6].

Jeśli chodzi o przymiotnik “pozytywny”, w słownikach jego znaczenie wymawia się jako taki, który wywiera wrażenie lub zawiera zgodę, potwierdza coś, jako taki, który “potwierdza obecność czegoś oczekiwanego, przewidywanego”, “który zasługuje na apro-

batę; który daje pożądane, pozytywne rezultaty”, “który opiera się na doświadczeniu, faktach” [5].

Z powyższego możemy wywnioskować, że pojęcie “pozytywna interakcja” można scharakteryzować jako *komunikacja, wymiana idei, emocji i myśli między ludźmi w sferze społecznej, interpersonalnej, zawodowej i kulturalnej, która wiąże się z porozumieniem, wzajemnym zrozumieniem, spełnianiem oczekiwań, zaskakiwaniem na aprobatę oraz przynosi pożądane i pozytywne rezultaty.* Tę, autorską, interpretację “pozytywnej interakcji” (dalej – PI) przyjęliśmy jako podstawę naszych badań i na niej zbudowałyśmy dalsze kroki badań naukowych.

Prezentujemy pokrótce (z komentarzami) prace teoretyczne badaczy dotyczące problemu kształtowania u uczniów umiejętności pozytywnej interakcji. Przedstawimy przegląd prac (artykułów, prac dyplomowych, komunikatów informacyjnych na stronach edukacyjnych itp.) w porządku chronologicznym, czyli według daty pojawienia się osiągnięć naukowych lub dydaktycznych i metodologicznych.

Na podstawie analizy uogólnień przedstawionych powyżej możemy stwierdzić, że umiejętności pozytywnej interakcji można zaliczyć do komponentów grupy umiejętności, które wpisują się w zjawisko “społeczny komponent zdrowia”, a ten ostatni jest definiowany przez naukowców jako skoordynowana interakcja osoby ze środowiskiem społecznym, rozwiązywanie przez jednostkę różnorodnych sytuacji życiowych w środowisku społecznym [13; 14]. Właściwie, z “społecznego” punktu widzenia, jak zauważa L. Slywka w podręczniku “Teoretyczne i metodyczne aspekty nauczania waleologii i podstaw bezpieczeństwa życia w szkole podstawowej” (2012), zdrowie społeczne człowieka utożsamiane jest ze stanem harmonijnego współdziałania jednostki z innymi ludźmi ją otaczającymi, i, co najważniejsze w kontekście naszych badań, że interakcja ta opiera się na wzajemnym zrozumieniu z innymi osobami, wzajemnym szacunku dla innych osób, wzajemnej pomocy innym osobom i wzajemnej akceptacji innych osób. Wszystko powyższe wskazuje na “pozytywny” aspekt związku. Taka forma interakcji przyczynia się do bezkonfliktowego, tolerancyjnego i życzliwego funkcjonowania człowieka w mikrośrodku (rodzina, szkoła, grupa rówieśnicza itp.) oraz jego późniejszej skutecznej socjalizacji w makrośrodku (społeczeństwo) [8, 108].

Badania naukowe [10; 11; 12; 17] wykazały, że można wyróżnić kilka głównych komponentów (umiejętności), które kumulują się w PI. Należą do nich

empatia i słuchanie, umiejętności komunikacyjne, umiejętność wzajemnego wsparcia oraz zdolność do dostosowywania się do różnic. Osiągnięcie dobrostanu społecznego jest możliwe tylko wtedy, gdy dana osoba rozwinięta umiejętność mieszczące się w następujących grupach:

- umiejętności skutecznej komunikacji (umiejętność słuchania, umiejętność jasnego wyrażania swoich myśli, umiejętność otwartego wyrażania swoich uczuć, bez lęku i oskarżeń); opanowanie języka niewerbalnego (gestykulacji, mimiki, intonacji itp.); adekwatna reakcja na krytykę; umiejętność proszenia o przysługę lub pomoc);

- umiejętności empatii (zdolność do rozumienia uczuć, potrzeb i problemów innych ludzi; zdolność do wyrażania tego zrozumienia; zdolność do udzielania odpowiedniego wsparcia i pomocy);

- umiejętności rozwiązywania konfliktów (zdolność odróżniania konfliktów poglądów od konfliktów interesów; umiejętność rozwiązywania konfliktów poglądów w oparciu o tolerancję; umiejętność rozwiązywania konfliktów interesów poprzez konstruktywne negocjacje);

- umiejętności zachowania się w warunkach presji, zagrożeń, dyskryminacji (umiejętności pewnego (adekwatnego) zachowania), wśród nich znajduje się umiejętność obrony swojego stanowiska i odrzucania niechcianych ofert, w szczególności tych związanych z paleniem tytoniu, piciem alkoholu i zażywaniem narkotyków; umiejętność unikania niebezpiecznych sytuacji i działania w przypadku zagrożenia przemocą);

- umiejętność pracy zespołowej i współdziałania (umiejętność bycia „członkiem zespołu”, praca na rzecz wyników); umiejętność wyrażania szacunku dla wkładu innych w pracę wspólną; umiejętność adekwatnej oceny swoich umiejętności i wkładu we wspólne działania; umiejętności nawiązywania kontaktów i motywowania [3; 16; 18].

W toku badań naukowych odkryto podręcznik autorstwa zespołu autorów (T. Woroncowa, W. Ponomarenko i inni) „Nauka wspólnego życia. Podręcznik dla nauczyciela do rozwijania umiejętności społecznych na kursie „Podstawy zdrowia” (szkoła podstawowa)” (2016) [2], który jest częścią zestawu edukacyjno-metodologicznego „Uczymy się żyć razem” dla szkoły podstawowej. Treść publikacji ma na celu rozwijanie szeregu umiejętności społecznych u dzieci w wieku szkolnym, w tym: umiejętności komunikacji skutecznej; umiejętności empatii; umiejętności poszanowania praw człowieka; umiejętności pracy zespołowej; umiejętności konstruktywnego rozwiązywania konfliktów i zapobiegania konfliktom; umiejętności stawiania czoła negatywnym wpływom społecznym; umiejętności negocjacyjne; umiejętności mediacyjne; umiejętności pojednawcze. Wszystkie te umiejętności, jak zauważają autorzy podręcznika, nabierają szczególnego znaczenia dla dzieci i młodzieży w kontekście

globalnej informatyzacji społeczeństwa. Dlatego też, równoległe z informatyzacją w edukacji, bardzo ważne jest wprowadzanie technologii pedagogicznych, które określane są mianem „technologii służących rozwojowi kompetencji społeczno-psychologicznych (umiejętności życiowych)”. Krótko przedstawiono cel tych technologii, a mianowicie: wspieranie adaptacji dzieci i młodzieży, zwiększenie ich odporności na trudne warunki panujące we współczesnym świecie [2, 5].

W 2017 roku ukazał się artykuł I. Matijkiw „Kształtowanie pozytywnej interakcji między specjalistami w dziedzinie „ludzie-ludzie” poprzez szkolenia” [4]. Autor publikacji postrzega pozytywną interakcję jako proces nawiązywania i utrzymywania relacji opartych na zasadach współpracy, nastawieniu na poszukiwanie porozumienia i zrozumienia w różnych sytuacjach komunikacyjnych, w szczególności tych, w których istnieje możliwość wystąpienia konfliktów. Naukowiec pisze, że pozytywna interakcja to taki rodzaj dialogu, w którym istnieje możliwość mówienia i słuchania, bez obawy przed oceną, a także przekazywania rozmówcy swoich uczuć, potrzeb i oczekiwań, pozytywna interakcja to także chęć zrozumienia uczuć, potrzeb i oczekiwań innej osoby. Pozytywna interakcja staje się możliwa wówczas, gdy osoby komunikujące się są pozytywnie nastawione do siebie nawzajem, a ich działania są nastawione wyłącznie na znalezienie rozwiązania akceptowalnego dla wszystkich stron rozmowy lub dyskusji [4, 285].

Artykuł „Jak skutecznie się komunikować i współdziałać?” został opublikowany na stronie internetowej „Campus” w 2023 roku [9]. Jego autorzy, K. Metelska i J. Meladze, podzielili się między innymi informacjami na temat tego, jak poprawić umiejętności komunikacyjne. Zauważyły w szczególności, że aby komunikacja była skuteczna, dana osoba musi posiadać zarówno umiejętności komunikacji werbalnej, jak i niewerbalnej, a mianowicie: osoba musi być w stanie jasno wyrazić swoje zdanie, potrafić przeprowadzić ustną wymianę myśli, być w stanie odpowiednio dzielić się informacjami, prowadzić skuteczne negocjacje i rozwiązywać sytuacje konfliktowe. W poście wspomniano również, że aktywne słuchanie obejmuje umiejętność parafrazowania tego, co zostało usłyszane, umiejętność wyjaśniania tego, co jest niejasne, umiejętność streszczania głównych wyrażonych idei i zdolność do empatycznej komunikacji z innymi ludźmi. Ponadto, aby osiągnąć sukces w aktywnym słuchaniu, człowiek musi stale poszerzać swoje słownictwo (żeby lepiej parafrazując), potrafić skutecznie wyjaśniać, zadawać właściwe pytania, identyfikować najważniejsze aspekty rozmowy i formułować uogólnienia, być empatycznym, wiedzieć, że znasz wiele słów zachęcających i posługiwać się szeroką gamą sygnałów niewerbalnych. Produktywna komunikacja obejmuje między innymi umiejętność zwracania się do innych osób w celu uzyskania dodatkowych

wyjaśnien. Jeśli chodzi o rozwiązywanie konfliktów, jedną z najskuteczniejszych strategii może być po prostu umiejętność unikania stronniczości wobec osoby lub problemu będącego przedmiotem dyskusji (w takim przypadku możesz spojrzeć na sytuację z perspektywy drugiej osoby, co może znacznie ułatwić znalezienie rozwiązania, które będzie odpowiadało wszystkim). Jeśli mówimy o sytuacji, w której dana osoba znajduje się w tzw. toksycznym środowisku, wówczas techniki komunikacji bez przemocy mogą okazać się pomocne – zamiast reagować negatywnie na agresywne ataki innych osób, możesz po prostu spróbować przekształcić te “agresywne ataki” w pozytywne i uprzejme stwierdzenia w swoich myślach.

Warto też wspomnieć o artykule “Psychologiczne metody pozytywnej komunikacji dla dzieci – skuteczne strategie w środowisku dziecięcym” [7], który został przesłany na platformę “Psycholog. Pomoc psychologiczna” w 2024 r. Opiszmy pokrótce jego zawartość.

W poście stwierdzono, że psychologiczne techniki pozytywnej komunikacji pomagają stworzyć sprzyjającą atmosferę dla zdrowego rozwoju i samorealizacji dzieci, przyczyniają się do kształtowania u dzieci umiejętności pozytywnego postrzegania i rozumienia. Podczas pracy z dziećmi ważne jest używanie języka nacechowanego emocjonalnie, aktywne słuchanie dzieci i okazywanie empatii, ważne jest, aby używać metafor i analogii tak szeroko i często, jak to możliwe, aby wyjaśnić dzieciom skomplikowane i niezrozumiałe koncepcje itp. Takie techniki przyczyniają się do rozwoju inteligencji emocjonalnej dziecka, pozwalając mu z łatwością wyrażać swoje uczucia i myśli bez obawy przed osądem, upokorzeniem lub niezrozumieniem. Bardzo ważne jest stosowanie tzw. “wzmocnienia pozytywnego”, czyli nieustanne wyrażanie dziecku słów wsparcia, chwalenie go za osiągnięcia i wysiłki, jakie włożyło. Ważną i skuteczną metodą pracy z dziećmi jest wykorzystanie technik zabawowych (gier fabularnych, gier sportowych, gier dydaktycznych) jako środka komunikacji (gra pozwala dziecku doświadczyć radości, satysfakcji i współpracy, rozwija także umiejętności komunikacyjne i szereg kompetencji społecznych, a także inicjatywy twórcze (rysowanie, modelowanie, lekcje muzyki, choreografia itp.)).

Ważną techniką komunikacji z dziećmi jest stosowanie silnych emocji werbalnych. Na przykład zamiast słów “Jesteś bardzo zły” bardziej odpowiednie jest użycie sformułowania “Czujesz się zły” (ta opcja pomoże dziecku zrozumieć i wyrazić swoje uczucia bardziej poprawnie). Zamiast słów “Jesteś bardzo zły” optymalnie jest użyć sformułowania “Twoje zachowanie nie było zbyt właściwe” (tymi słowami pomożemy dziecku zrozumieć, że to nie ono jest złe, ale tylko jego zachowanie lub zachowanie było niewłaściwe). Stosowanie wyrażen nacechowanych emocjonalnie pomoże zwiększyć empatię u dziecka: na przykład zamiast powiedzieć: “Nie masz pojęcia, co

czuję”, bardziej stosowne byłoby powiedzenie: “Czy możesz sobie wyobrazić, jak bardzo jestem teraz smutny?” (zgodnie z tym podejściem uczymy dziecko, jak rozumieć uczucia innych ludzi i okazywać im współczucie).

Bardzo ważne jest zachęcanie (motywowanie) dziecka do mówienia o własnych uczuciach, przy jednoczesnym tworzeniu bezpiecznej i opartej na zaufaniu atmosfery komunikacji. Nie będzie przesadą pokazanie dziecku, że jest obok osoby, która je rozumie i rozumie jego uczucia. Ponadto należy podkreślać mocne strony i osiągnięcia dziecka. Dlatego pochwały i wsparcie dla dziecka są bardzo ważne, ponieważ pomagają wzmocnić pozytywne zachowanie dziecka, dlatego też u dziecka rozbudza się chęć komunikowania się i interakcji z innymi ludźmi (dziećmi i dorosłymi). Wzmocnienie pozytywne jest stosowane w celu świętowania osiągnięć dziecka (na przykład: pochwała ustna “Świetnie sobie poradziłeś z zadaniem!”, “Twoja praca aplikacyjna jest po prostu cudowna!”; środki niewerbalne – uśmiech, spojrzenie, uścisk itp.).

Ważnym elementem rozwoju pozytywnych umiejętności komunikacyjnych jest obowiązkowe ustalenie jasnych i zrozumiałych reguł (na przykład: “Mów cicho i uprzejmie”) – jest to niezbędna technika, która pomaga dzieciom zrozumieć, jak wchodzić w interakcje i komunikować się ze sobą nawzajem oraz z dorosłymi. Aby skutecznie wdrożyć takie zasady i oczekiwania, konieczne jest aktywne zaangażowanie dzieci w ich projektowanie: najlepiej zrobić to poprzez omówienie zasad i oczekiwań ze swoimi uczniami, biorąc pod uwagę ich potrzeby i zainteresowania. Należy regularnie przypominać o przyjętych zasadach i oczekiwaniach, podkreślać wagę ich przestrzegania i fakt, że przestrzeganie zasad ma pozytywny wpływ na relacje w grupie dziecięcej.

Podsumowanie. Podsumowując powyższy materiał, warto zauważyć, że kształtowanie pozytywnych umiejętności interakcyjnych u dzieci i młodzieży jest palącym problemem, ale pedagogiczny wymiar jego naukowego rozwoju nie stał się jeszcze przedmiotem systematycznej analizy i badań krajowych naukowców. Jednocześnie zaobserwowano ilościowy wzrost inicjatyw praktycznych, ukierunkowanych na rozwijanie u uczniów umiejętności PI: inicjatywy te określamy jako przydatne, interesujące i zgodne z nowoczesnymi trendami edukacyjnymi.

Obiecujące obszary dalszych badań mogą obejmować następujące profile tematyczne: analiza ukraińskich podręczników “Poznaję świat” pod kątem obecności wysokiej jakości treści dotyczącej kształtowania umiejętności PI wśród uczniów; badanie doświadczeń zagranicznych w zakresie wdrażania programów nauczania w procesie edukacyjnym, poświęconych problemowi rozwoju umiejętności pozytywnej interakcji u dzieci i młodzieży.

LITERATURA

1. Взаємодія. *Словник UA. Портал української мови та культури* : вебсайт. URL: <https://surl.li/kylcm>
2. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. та інші. Вчи-мося жити разом посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі “Основи здоров’я” (початкова школа). Київ : Видавництво “Алатон”, 2016. 232 с.
3. Життєві навички, що сприяють здоров’ю. *Сливка Л. Теоретико-методичні аспекти викладання валеології та основ безпеки життєдіяльності в початковій школі* : навч.-метод. посібник. Івано-Франківськ : НАІР, 2012. С. 30–40.
4. Матійків І. Емоційні уміння педагога як інструмент позитивної взаємодії в навчальному середовищі. *Збірник наукових праць*. Львів–Гомель, 2018. Випуск 2. URL: <https://surl.li/jxskns>
5. Позитивний. *Словник UA. Портал української мови та культури* : вебсайт. URL: <https://surl.li/cc/fzyxqu>
6. Психологічна енциклопедія. Взаємодія. *Український психологічний ХАБ* : вебсайт. URL: <https://surl.li/xjlfqr>
7. Психологічні методи позитивної комунікації для дітей – ефективні стратегії у дитячому середовищі (2024). *Psychologist. Психологічна допомога* : вебсайт. URL: <https://surl.li/gevnnin>
8. Сливка Л. Розділ “Соціальна складова здоров’я”: змістове наповнення. *Сливка Л. Теоретико-методичні аспекти викладання валеології та основ безпеки життєдіяльності в початковій школі* : навч.-метод. посібник. Івано-Франківськ : НАІР, 2012. С. 107–113.
9. Як спілкуватися і взаємодіяти ефективно? (2023). *Campus* : вебсайт. URL: <https://campus.epam.ua/ua/blog/596>
10. Czyt są umiejętności społeczne i jak rozwijać je u dzieci? (2024). *WSiP* : блог. URL: <https://wsip.pl/blog/umiej-etosci-spoleczne-udzici/>
11. Frydrychowicz S. Komunikacja interpersonalna w interakcjach społecznych. *Człowiek i Społeczeństwo*. Vol. L. Poznań, 2020. S. 13–29. doi: <https://doi.org/10.14746/cis.2020.50.2>.
12. Gajewska A. Umiejętności interpersonalne – przykłady zdolności interpersonalnych (2022). *Eventis.pl* : strona internetowa. URL: <https://surl.li/sjfrpo>
13. Grzesiak M. Zintegrowany model kompetencji społecznych w procesie rozwoju osobistego i zawodowego. *Dąbrowa Górnica*, 2021. 500 s.
14. Kompetencje społeczne w edukacji, pracy socjalnej i relacjach zawodowych / Red. nauk. Anna Maria Janiak, Katarzyna Jankowska, Włodzimierz Heller. Poznań–Kalisz, 2012. 166 s.
15. Krasuska-Betiuk M. Interakcje w klasie szkolnej z perspektywy społecznych reprezentacji i oczekiwań interpersonalnych. *Studia z Teorii Wychowania*. Tom VI. 2015. Nr 3(12). S. 49–77.
16. Martowska K. Psychologiczne uwarunkowania kompetencji społecznych. Wydawnictwo Liberi Liber, 2020. 173 s.
17. Parakiewicz A. Trening umiejętności społecznych jako forma zajęć rozwijających kluczowe kompetencje społeczne (2024). *Terapia Specjalna* : strona internetowa. URL: <https://surl.li/epjdxl>
18. Weryszko M. Komunikacja interpersonalna jako esencja interakcji społecznych. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*. 2020. T. 42. Nr. 2 S. 253–268.
19. Vorontsova, T.V., Ponomarenko, V.S. et al (2016). Vchymosia zhyty razom posibnyk dlia vchytelia z rozvytku sotsialnykh navychok u kursy “Osnovy zdorovia” (pochatkova shkola) [Learning to Live Together: A Teacher’s Guide to Developing Social Skills in the Basics of Health Course (Primary School)]. Kyiv, 232 p. [in Ukrainian].
20. Zhyttievi navychky, shcho spryiaut zdoroviu (2012). [Life skills that promote health]. *Slyvka L. Theoretical and methodological aspects of teaching valeology and the basics of life safety in elementary school: teaching and methodological manual*. Ivano-Frankivsk, pp. 30–40. [in Ukrainian].
21. Matiikiv, I. (2018). Emotsiini uminnia pedahoha yak instrument pozytyvnoi vzaiemodii v navchalnomu seredovy-nshchi [Emotional skills of a teacher as a tool for positive interaction in the educational environment]. *Collection of scientific papers*. Lviv–Homel. Vol 2. Available at: <https://surl.li/jxskns> [in Ukrainian].
22. Pozytywni [Positive]. *Dictionary UA. Portal of Ukrainian language and culture*: websait. Available at: <https://surl.li/cc/fzyxqu> [in Ukrainian].
23. Psykholohichna entsyklopediia. Vzaiemodiia [Psychological Encyclopedia. Interaction]. *Ukrainian Psychological HAB: website*. Available at: <https://surl.li/xjlfqr> [in Ukrainian].
24. Psykholohichni metody pozytyvnoi komunikatsii dlia ditei – efektyvni stratehii u dytiachomu seredovyshchi (2024). [Psychological methods of positive communication for children – effective strategies in a children’s environment]. *Psychologist. Psychological assistance: website*. Available at: <https://surl.li/gevnnin> [in Ukrainian].
25. Slyvka, L. (2012). Rozdil “Sotsialna skladova zdoro- via”: zmistove napovnennia [Section “Social Component of Health”: content]. *Theoretical and methodological aspects of teaching valeology and the basics of life safety in elementary school: teaching and methodological manual*. Ivano-Frankivsk, pp. 107–113. [in Ukrainian].
26. Yak spilkuvatysia i vzaiemodiiaty efektyvno? (2023). [How to communicate and interact effectively?]. *Campus* : websait. Available at: <https://campus.epam.ua/ua/blog/596> [in Ukrainian].
27. Chym so umiejtnosci spolechne i jak rozwijac je u dzieci? (2024). [What are social skills and how to develop them in children?]. *WSiP* : blog. Available at: <https://wsip.pl/blog/umiejtnosci-spoleczne-udzici/> [in Polish].
28. Frydrychovich, S. (2020). Komunikacja interpersonalna v interakcjach spolechnykh [Interpersonal communication in social interactions]. *Człowiek i Społeczeństwo*. Vol. L. Poznań. S. 13–29. DOI: <https://doi.org/10.14746/cis.2020.50.2>. [in Polish].
29. Gajewska, A. (2022). Umiejtnosci interpersonalne – pshykklady zdolnoscii interpersonalnykh [Interpersonal skills – examples of interpersonal skills]. *Eventis.pl* : strona internetowa. Available at: <https://surl.li/sjfrpo> [in Polish].
30. Gzhesiak, M. (2021). Zintegrovany model kompeten- cji spolechnykh w procesie rozwoju osobistego i zawodowego [Integrated model of social competences in the process of personal and professional development]. *Dąbrowa Górnica*. 500 s. [in Polish].
31. Kompetencje społeczne v edukacji, pracy socjalnej i relacjach zawodovykh (2012) [Social competences in educa- tion, social work and professional relationships]. Red. nauk. Anna Maria Janiak, Katazhyna Jankovska, Vlodzimiezh Hel- ler. Poznań–Kalisz. 166 s. [in Polish].
32. Krasuska-Betiuk, M. (2015). Interakcje w klasie shkolnej z perspektyvy spolechnykh reprezentacji i oczekivan inter- personalnykh [Classroom Interactions from the Perspective of

REFERENCES

1. Vzaiemodiia [Interaction]. *Dictionary UA. Portal of Ukrainian language and culture*. Available at: <https://surl.li/kylcm> [in Ukrainian].

КОЛОРИСТИЧНІ ЗАСАДИ ЖИВОПИСНОЇ ПІДГОТОВКИ У ФОРМУВАННІ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ХУДОЖНІХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Social Representations and Interpersonal Expectations]. *Studia z Teorii Wychowania*. Tom VI. Nr 3(12). S. 49–77. [in Polish].

16. Martovska, K. (2020). Psychologiczne uwarunkowania kompetencji społecznych [Psychological determinants of social competences]. *Vydavnistvo Liberi Liber*. 173 s. [in Polish].

17. Parakievich, A. (2024). Trening umiejtnosci społecznych jako forma zajenich rozwijajoncykh kluchove kom

petencje społeczne [Social skills training as a form of classes developing key social competences]. *Terapia Specjalna* : stro-na internetowa. Available at: <https://surl.li/epjdxl> [in Polish].

18. Veryshko, M. (2020). Komunikacja interpersonalna jako esencja interakcji społecznych [Interpersonal communication as the essence of social interactions]. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*. T. 42. Nr. 2 S. 253–268. [in Polish].

Стаття надійшла до редакції 24.06.2025

УДК [378.14:741/744] (09) “19”

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.339668>

Тетяна Паньок, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри образотворчого мистецтва
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4026-4724>

Валентина Гриньова, доктор педагогічних наук,
професор кафедри початкової і професійної освіти
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3027-4622>

КОЛОРИСТИЧНІ ЗАСАДИ ЖИВОПИСНОЇ ПІДГОТОВКИ У ФОРМУВАННІ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ХУДОЖНІХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті розкрито роль колористичних засад у системі живописної підготовки здобувачів освіти художніх спеціальностей. Обґрунтовано, що саме колір як ключовий елемент художньої мови є важливим чинником розвитку творчого мислення, образного бачення та професійної самореалізації. Акцентовано увагу на необхідності цілісного засвоєння колористичних знань: теорії кольору, символіки, емоційного й психологічного впливу, а також умінь аналізувати та застосовувати кольорові рішення в практичній роботі.

Проаналізовано сучасні проблеми підготовки здобувачів освіти, зокрема зниження інтересу до роботи з натури, поверхове сприйняття кольору та відсутність самостійного художнього мислення. Визначено педагогічні умови, які сприяють ефективному формуванню колористичного мислення: поетапне навчання, рефлексія, поєднання теорії з практикою, створення творчого середовища, що стимулює індивідуальні пошуки.

Зроблено висновок, що лише комплексна й педагогічно обґрунтована реалізація колористичних засад у живописній підготовці забезпечує повноцінний розвиток художньо-творчих здібностей здобувачів освіти та формування їхньої професійної художньої ідентичності.

Ключові слова: живописна підготовка; колір; колористика; педагогічні умови; творчі здібності; здобувачі освіти художніх спеціальностей; художньо-педагогічна освіта.

Літ. 20.

Tetyana Panyok, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Head of the Fine Arts Department,
Kharkiv Hryhoriy Skovoroda National Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4026-4724>

Valentyna Grineva, Doctor of Sciences (Pedagogy),
Professor of the Primary and Vocational Education Department,
Kharkiv Hryhoriy Skovoroda National Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3027-4622>

COLORISTIC PRINCIPLES OF PAINTING TRAINING IN THE FORMATION OF STUDENTS' CREATIVE ABILITIES

The article explores the significance of coloristic principles in the system of painting education for students of art-related specializations. It substantiates the idea that color, as a key element of artistic language, is a crucial factor in the development of creative thinking, imaginative perception, and professional self-realization. Emphasis is placed on the necessity of comprehensively mastering coloristic knowledge, including color theory, symbolism, emotional and psychological impact, as well as the ability to analyze and apply color solutions in practical artistic work.

A well-developed sense of color is the foundation for forming a student's individual style, their ability to work with the visual language of contemporary art, and to effectively integrate color into their creative practice.